

MŮŽE OSOBNÍ POSTOJ ZMĚNIT HISTORII?

Může osobní postoj změnit historii? Ne, otázka tak ve skutečnosti nestojí. Bylo by snad lépe se ptát: Může vůbec něco změnit historii? Nebo jinak, vždyť nejsmysluplnější je ptát se nejprve po příčině, tedy co vlastně historii tvoří? Jsou to jednotlivci nebo masy lidí?

Pokud přiznám první možnost, pak nejsou celé dějiny ničím víc, než pouze souborem vzájemně se ovlivňujících činů několika lidí, kteří na sebe nějak působí a při tomto svém působení mezi sebou vyvolávají různé interakce a pnutí – buď přátelské, nebo nepřátelské. Pokud přiznám druhou možnost, pak je individualita v dějinách naprosto vyloučený prvek, který nemá žádný efekt, žádný význam – čin samotného člověka je poté bezvýznamný, je semletý vlnami lidí kolem sebe.

Jak potom nahlížet na osobní postoj v dějinách? Buď je tento postoj absolutní, nebo je bezvýznamný. Podvědomě cítíme, že ani jedno není a ani nemůže být úplnou pravdou.

A co vlastně znamená změnit historii? Vždyť historie se změnit nedá, je už jednou daná, minulost se nedá vrátit a opravit. Jediné, o co se člověk může pokusit, je snaha vytvářet přítomnost, protože teprve ta jednou bude minulostí. A jedinou otázkou, kterou se v tomto případě tedy musíme ptát, je, zda má tato snaha smysl? Abychom pochopili, jakým způsobem je utvářena historie, musíme nejprve pochopit, jak a kým je tvořena současnost. Otázka osobního postoje je tedy otázkou smyslu – má to, co teď činím, čím chci něco vytvořit nebo přetvořit, nějaký smysl? Můžu svým postojem vůbec něco dokázat?

Tolstoj se v jednom se svých děl vyjádřil, že to nejsou jednotliví lidé, kteří jsou zrovna u moci, jako Napoleon nebo car Alexandr, kteří rozhodují; ne, že to jsou právě naopak Napoleonovi a Alexandrovi vojáci a poddaní, kteří tvoří hybnou silou dějin. Jenže pouze všichni dohromady, dodávám já, pouze pokud jdou všichni se stejnou myšlenkou, stejným cílem. Abych zůstal u přirovnání s Napoleonem, tak ten by nevyhrál ani jednu ze svých bitev, pokud by každý voják jeho vojska běžel jiným směrem a choval se jako samostatný člověk.

Představme si dav seřazených a nesvobodných lidí, lidí, kteří žijí například v diktatuře, ačkoliv to nemusí být podmínkou. Dav seřazených a mlčících lidí. To je důležité, ti lidé mlčí. A pokud mluví, tak to co říkají, není jejich slovy, pouze opakováním toho, co má být řečeno. A v tom jeden člověk z této řady vyjde. Má jeho čin historický význam? Ne, je příliš neznámý, je už příliš uvězněn v řadě na to, aby mohl v té chvíli něco změnit. A pokud není on sám uvězněn, tak většina lidí okolo něj ano. Když on sám vystoupí z řady, nepřinutí ty ostatní, aby vystoupili s ním – na to jsou ostatní lidé bojácní a pohodlní. Budme upřímní a přiznejme, že z celého toho davu tisíců a tisíců seřazených lidí by se našel sotva jeden, který by v sobě projevil natolik odvahy k vystoupení. Praktický význam nemá jeho čin žádný.

Má ovšem jeho čin morální význam? Bezpochyby. A nemusím být snad natolik abstraktní, je známé jména Augusta Landmessaera, zachyceného na fotografii, jak v davu plném hajlujících dělníků odmítá ruku zvednout. Jaké je jeho místo v historii? Vždyť nevybojoval žádnou bitvu, nezačal válku, nepůsobil reformu, nevedl zemi, pouze nezvedl ruku. Toto nezvednutí ruky je pouze jakýmsi symbolem, osobní vzpourou. August Landmesser nezastavil v Německu nacismu, neměl k tomu ani prostředky, ani to nebylo jeho cílem; velikost jeho chování spočívá pouze v tom, že nechal ruku dole, nezvedl ji.

Kde jsou ovšem hranice tohoto obrazného *nezvednutí ruky*? Ted' se dostávám na ožehavější půdu a ptám se: je protest například Jana Palacha touto pomyslnou hranicí? Je hranicí sáhnutí si na život? Je hranicí sáhnutí na život někomu jinému? Je vůbec nějaká hranice? Čin Augusta Landmessaera je vzpourou myšlenkovou, nenápadnou, vzporou osobní, kdežto čin Jana Palacha měl být vzporou společenskou.

Napsal jsem, že měl být. Jenže on jí nebyl. Ne, Palach nevyvolal žádnou revoluci, žádnou změnu poměrů. Má tedy Palachův čin význam sám o sobě? Pokud se pohybujeme a uvažujeme pouze v rovině viditelného, tak nikoliv. A ani tisíce takových Palachů, jdoucích do ulic a zapálivších se tam, by snad nemělo viditelný smysl. Můžeme však takový takové jednání odsoudit a říct, že Palachova oběť je zbytečná a že jeho upálení nikomu nepomohlo?

Palachův čin nemá viditelné důsledky, ovšem ty podvědomé jsou nezpochybnitelné. Především (a kdyby už nic jiného, tak aspoň to) donutil každého, kdo o jeho činu slyšel, přemýšlet, jaký je jeho důvod a význam a jestli vůbec něco takového existuje. A hned potom donutil se ptát, zda bych se já sám odhodlal udělat něco takového.

Vytvořil Palach vůbec něco? Změnil by někdo takovým způsobem vůbec něco? Zeptejme se nejprve, koho si představujeme pod tím, že může něco změnit. Najdou se lidé, kteří věří, že celý svět je v rukou malé skupiny mocných, která si s námi dělá, co uzná za vhodné; lidé, kteří přenáší veškerou odpovědnost za to něco dělat na politiky; lidé, kteří si nemyslí, že je možné cokoliv změnit. Jenže vždyť jakákoliv dlouhodobá změna vždy pochází od masy lidí. Ano, Edison sice vytvořil žárovku, ale kdyby si ji nekoupily tisíce lidí, nemáme dnes lampy na každém rohu; ano, Lenin a Hitler sice byli talentovanými politiky a řečníky, ale kdyby je tisíce lidí nenásledovalo, nikdy by se nedostali tam, kde byli; ano, Napoleon sice dobyl skoro celou Evropu, ale kdyby ho jeho vojáci nenásledovali, nevyjel by dál než za Paříž. Činy jednotlivce a činy masy jsou tak úzce propojeny.

Jenže Palach nemůže donutit lidi, aby vystoupili z řady, ti jsou v ní až příliš uzavření. Změna nastává vždy, až řady povolí – teprve tehdy se většina odhodlá cokoliv udělat, ne dřív. V době Palacha byly ještě řady příliš uzavřené, příliš sešněrované, než aby se lidé odvážili něco udělat. Teprve až se změnil poměr, poznali, že řady nejsou tak pevné, jak byly, a vystoupili z nich.

Co však má udělat člověk, jenž nemá prostor ovlivnit davy? Pro něhož už je řada příliš těsná, jenže pro ostatní ještě ne. Lidé, které potkáváme dnes a denně, těžko vynalezou žárovku, vyhrají revoluci či snad rozhodnou bitvu – jejich jedinou možností je okamžik *nezvednutí ruky*. V tu chvíli vystupují z masy a stávají se jednotlivcem. Zatím bez vlivu, zatím bez podpory, a tento vliv a podpora možná ani nikdy nepřijdou. Ale pro ně samotné může být ta chvíle velice důležitá. Pokud užiju dalšího obrazného přirovnání, tak v tu chvíli se sami v sobě stávají živoucí pochodní. A nemusí se vlastně jednat přímo o pochoděň, světlo těchto lidí může být velice slabé, jako světlo měsíce, svíčky nebo jenom malé a blikotavé hvězdy. Jenže zatímco oni svítí sami pro sebe, masa zůstává jako květiny točící se za tím nejzářivějším sluncem

Palach byl pochoděň, Landmesser byl svíčka. Obojí je občas důležité, osvětluje to temná zákoutí, kam denní svit nedosáhne. Ani ta pochoděň ani ta svíčka historii nezmění, oni mohou pouze osvětlit cestu.

Takže, může osobní postoj doopravdy změnit historii? Ne, ovšem toto ne platí, pouze pokud je sám. Osobní postoj je pouze prostředkem k dosažení cílů a tyto cíle se v čase mění. Hitler byl pouze prostředek mas k získání cíle. Je projektováním toho, co masy chtějí. I v společenských dějinách totiž funguje zákon trhu: neuspěje to, po čem není poptávka. Ano, úmysly Palacha byly šlechetné a přesvědčení, s nímž se sebeobětoval, bylo opravdové. Jenže po něm nebyla poptávka. Lidé uznali, že jeho čin je neobvyklý, radikální a k zamyšlení, ale předtím než ho udělal, ho nepožadovali, nechtěli ho. To ovšem neznamená, že by byl zbytečný. Jenomže nic z toho, co udělal Landmesser, Palach nebo Zajíc, se nehodilo do dané chvíle. Jejich světlo osvětlilo prázdnou chodbu, kterou se tehdy ještě nechodilo. Velikost osobního postoje spočívá v tom, že až se tou chodbou jednou vydá dav, který opustí řady, už v ní nebude úplná tma.